

М.Ш. КИЯН, канд. юр. наук, доц., НЮАУ ім. Я.Мудрого, Харків
М.Г. ОКЛАДНА, канд. істор. наук, доц., НЮАУ ім. Я.Мудрого, Харків

НЕЗАЛЕЖНА УКРАЇНА: ВІД АВТОНОМІЇ ДО СУВЕРЕНІТЕТУ

У статті розглядаються етапи становлення суверенітету України, починаючи з періоду Київської Русі і до наших днів. Аналізуються нормативні акти, які відіграли велику роль у становленні та розвитку української державності. Особливий акцент робиться на характеристиці Декларації про державний суверенітет України, яка стала юридичною основою для реформування українського законодавства.

В статье рассматриваются этапы становления суверенитета Украины, начиная с периода Киевской Руси и до наших дней. Анализируются нормативные акты, которые сыграли большую роль в становлении и развитии украинской государственности. Особое внимание уделяется характеристике Декларации о государственном суверенитете Украины, которая стала основой для реформирования украинского законодательства.

Процес становлення та розвитку незалежності України є частиною процесу розвитку нашої країни, бо його кінцевим результатом є утворення незалежної держави як гаранта політичної свободи народу.

Несприятливі історичні умови, в яких знаходилась Україна, стали причиною того, що в минулому у нас не склалося поняття індивідуальності нашої нації, як це мало місце у багатьох інших народів. Проте, в ті моменти, коли народне життя мало можливість самовизначитися, український народ завжди використовував усі шляхи для реалізації свого права на самовизначення й пошук його оптимальних форм.

Ще в період Київської Русі на віче укладалися договори між князем і народом, князем і його дружиною, що відображено в різних редакціях «Руської правди». У новий час особливу роль у формуванні конституційних ідей в Україні відіграла Конституція П. Орлика 1710 р. Від часів Переяславської ради провідною стає вимога автономії України, яка, в ХІХ ст., доповнюється ідеями переустрою суспільства на загальнолюдських засадах демократії й справедливості. У саме такому руслі ідеї незалежності України було втілене в конституційних проектах «Начерки конституції республіки» одного з членів Кирило-Мефодіївського братства Г. Андрузького, та проекту Конституції України під назвою «Вольный союз (Вільна спілка)» М. Драгоманова.

На початку ХХ ст. гасло незалежності України отримувало новий вигляд – «Вільна Україна в складі демократичної федерації вільних народів Росії». Значно радикальніше це гасло розглядалося М. Міхновським в проекті Конституції України під назвою «Основний закон «Самостійної України» спілки народу українського», який декларував повну самостійність України, територія якої мала складатися з дев'яти земель.

Початок реального становлення незалежності в Україні слід пов'язувати з поваленням самодержавства та організацією у березні 1917 р. Української Центральної Ради. І Універсал Центральної Ради започаткував становлення української державності й розглядався як

«статут автономії України». Головним його значенням стало закладення підвалин автономного ладу, прагнення молоді української демократії до волі, до права самостійного порядкування своїм життям, до створення шляхом всенародного, рівного, прямого і таємного голосування Українських Установчих зборів, до національно-територіальної автономії у складі Росії. УЦР проголошувала себе виразником всенародної волі і брала на себе у зв'язку з цим весь тягар відповідальності.

Наступною віхою в розвитку незалежності України стало прийняття II Універсалу Української Центральної Ради, у якому проголошувався намір підготувати проекти законів про автономний устрій України, що мають прийняти Всеросійські Установчі Збори. Важливим політико-правовим кроком став III Універсал, який встановлював вже не автономні, а федеративні стосунки з Росією. III Універсал УЦР був проникнений глибокою стривоженістю за подальшу долю Росії та України, за розпалення міжособної кривавої боротьби, стрімке поширення безладдя, руїни, занепаду. Україна ставала частиною федеративної Російської республіки, офіційно проголошеної 1 вересня 1917 р., і мала назву Українська Народна Республіка. Така позиція Центральної Ради не знайшла розуміння ні у Тимчасового уряду, ні у більшовицької влади, яка відхилила всі демократичні пропозиції України й почала проти УНР воєнні дії. За цих умов було прийнято IV Універсал, в якому проголошувалося, що «віднині Українська Народна Республіка стає самостійною і від нікого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу». Віддаючи перевагу мирним засобам розвитку держави, Центральна Рада намагалася встановити в Україні справді демократичний устрій. Про це свідчить і текст Конституції УНР 1918 р., яка, на жаль, не набрала чинності, оскільки в день її прийняття до Києва ввійшли німці і почалася доба українського Гетьманату П.Скоропадського. Серед державно-правових актів Гетьманату слід згадати «Грамоту до всього українського народу» та «Закони про тимчасовий державний устрій України» від 29 квітня 1918 р., які вирішували питання «про гетьманську владу», «про віру», встановлювали «права і обов'язки українських козаків і громадян».

Після падіння Гетьманату в листопаді 1918 р. Директорія УНР прийняла ряд конституційних актів: Декларацію Української Директорії від 26 грудня 1918 р., Закон про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в УНР, Закон про Державну Народну Раду УНР. Падіння Директорії і створення українського радянського уряду ознаменувало початок нового етапу в розвитку державного процесу в Україні. Державність УРСР у складі СРСР стала стартовою базою для змагання за справжню самостійну, суверенну державу.

Державотворча воля українського народу виявилася на землях України, що перебували під окупаційним тягарем інших країн. В

листопаді 1918р. було проголошено у Східній Галичині Західноукраїнську Народну Республіку, у листопаді 1938 р. – березні 1939р. Карпатську Україну.

В період перебудови розпочався новий етап становлення незалежності України. Багатопартійність, політичний плюралізм, зародження елементів демократії і гласності, критика сталінізму були несподіваними для партійних органів і вони почали програвати у політичній боротьбі опозиції. Багато комуністів симпатизували своїм політичним опонентам. КПРС втрачала роль об'єднавчої сили. Створювалися умови, при котрих зближувалися інтереси різних соціальних груп українського населення і на перший план виступило стремління к суверенітету республіки. Активізація суспільно-політичного життя призвела до відставки 28.09.1989 р. В. Щербицького, який фактично керував Україною протягом 17 років.

Наступним етапом правової суверенізації України стали вибори народних депутатів СРСР у 1989 р. Вперше ця найважливіша політична подія вийшла з під впливу партійного апарата, а окремі депутати відкрито заявляли про свій намір боротися за вихід України із складу СРСР. Політизація українського суспільства прийняла небачені масштаби. Ідеї національно-визвольного руху зустрічали все більш широку підтримку у широких колах населення, а мітинги стали основною формою цієї підтримки. У березні 1990 р. відбулися вибори депутатів Рад усіх рівнів на альтернативній основі.

Роль своєрідного каталізатора у розв'язанні проблеми державного суверенітету України відіграв факт прийняття 12 червня 1990 р. Декларації про державний суверенітет Російської Федерації. 28 червня 1990 р. Верховна Рада УРСР почала розгляд питання про державний суверенітет. Крім офіційного проекту, було подано шість альтернативних. На перебіг подій суттєво вплинули масштабний робітничий страйк (липень 1990 р.), учасники якого вимагали негайного прийняття Декларації; хвиля мітингів під стінами українського парламенту, що підтримували позицію демократичних депутатів.

Результатом піднесення національно-визвольного руху в Україні стало прийняття Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України, яка заклала юридичні основи для розгортання державотворчого процесу та реалізації на практиці українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення. Єдиним джерелом державної влади у республіці визнавався народ України. З метою створення демократичного суспільства, намагаючись утвердити суверенітет і самоврядування народу України, ВР УРСР проголосила в документі комплекс базових принципів державотворчого процесу, зафіксувала права української національної держави та перспективні напрями її розвитку. Декларація заклала підвалини правової держави, стала юридичною базою для реформування та модернізації українського законодавства і державних структур, на тривалий час визначила напрям суспільного розвитку республіки, стала своєрідною програмою, у якій визначалися основні принципи та пріоритетні цілі майбутнього розвитку державного процесу.

Україну визнали більше 130 країн світу. Україна утвердилась як держава і стала частиною світового співтовариства.

Таким чином, **досліджуючи становлення незалежності української держави, слід наголосити на безперервності процесу її відродження, використання власних державницьких традицій, ідеї самостійної та соборної України, які закріпилися в ментальності українського народу.**

Список літератури: 1. Історія конституційного законодавства. / Зб. докум. – Х-в: «Право», 2007. 2. *Селіванов А.* Будуємо нову державу. – К., 1997. 3. *Шемшученко Ю.* Сила демократії – у силі влади // Віче. 1995. – № 6. 4. *Линецький С.* Методологічні засади осмислення місця і ролі державного режиму в структурі державного ладу України. // Право України. 2000. – № 6. 5. *Кісь Р.* Аспекти національної ідеї. – К., 1997. 6. *Лук'яненко Л.* За Україну, за її волю. – К., 1991. 7. Еволюція державного устрою в Україні: від тоталітаризму до демократії // Віче. 1997. – № 1.

Надійшла до редколегії 21.05.2010.